การพัฒนาแหล่งเรียนรู้หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์*

THE DEVELOPMENT OF PRAMOTHAI LEARNING RESOURCE IN ROI ET TO ADD VALUE ACCORDING TO THE CREATIVE ECONOMY CONCEPT

ธนวัฒน์ บุตรทองทิม
Thanawat Bootthongtim
ธวัชชัย ศิลปโชค
Thawatchai Sinlapachok
บพิตร เค้าหัน
Bopit Khaohan
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
Roi Et Rajabhat University, Thailand.
E-mail: thanawat@reru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อส่งเสริมแนวทางการพัฒนาสื่อการเรียนรู้หนังประโมทัยร่วมกับหลักสูตรในท้องถิ่น 3) เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับเพิ่มมูลค่าหนังประโมทัยตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเลือกใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้องกับหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคีบ้านแต้ อำเภอวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด รวบรวมข้อมูลด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจ สัมภาษณ์และสังเกต ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม นำเสนอกระบวนการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาบรรยาย

หนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี เกิดขึ้นจากการพัฒนาของคณะบ้านแต้ ซึ่งห้วงเวลานั้นมีผู้นิยมหนังประโมทัยเป็นอย่างมาก จนถึง พ.ศ. 2505 คณะบ้านแต้ได้จัดตั้งกลุ่มนักแสดงเพิ่มขึ้น โดยใช้ชื่อคณะประกาศสามัคคี ต่อมาปี พ.ศ. 2529 นายนวล พลคาม หัวหน้าคณะขณะนั้นมีปัญหาด้านสุขภาพไม่สามารถเดินทางทำการแสดงได้ จึงได้มอบหมายให้นายสมร พลีศักดิ์ ขึ้นเป็นหัวหน้าคณะแสดงแทน ซึ่งนายสมร พลีศักดิ์ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และฝึกฝนคนในชุมชนให้มีรายได้จากการแสดงหนังประโมทัย และเป็นผู้เผยแพร่การแสดงในโอกาสสำคัญ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงเป็นครูภูมิปัญญาที่สอนกระบวนการสร้างหนังประโมทัย กลวิธีการเชิดหนัง บทเพลงและบทร้องให้แก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทาง ออกแบบสื่อการสอนในการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างดี นอกจากนั้น ผลิตภัณฑ์ที่ได้

* Received: 7 June 2023; Revised: 21 December 2023; Accepted: 21 December 2023

ออกแบบเพื่อเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากตัวหนังแสดง ได้แก่ แก้วที่ระลึกและถุงผ้าลวดลายตัวหนังประโมทัย สามารถสร้างรายได้ให้กับหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคีเพิ่มขึ้น
คำสำคัญ: หนังประโมทัย, ทุนทางวัฒนธรรม, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Abstract

The objectives of this research were to: 1) investigate the process of conservation, inheritance and publication of Pramothai (Esan shadow puppet) in Roi Et 2) promote guidelines for the development of learning materials of Pramothai integrating with school curriculum in local area 3) create products via the creative economy concept. The purposive sample consisted of experts, practioners and people involved in the Pramothai, Prakard Samukki band at Ban Tae, Thawatburi, Roi Et province. The data was collected qualitatively using survey methods, participant observation, interview, reviewing documents, and a field study. Data was presented descriptively.

The Pramothai Prakard Samukki band was formed by development of Ban Tae which Pramothai was very popular during that period. In 1962, Ban Tae band assembled a group of actors called Prakard Samukki band. Afterwards, Mr. Nuan Polkam, the band leader, had health problem which cannot perform a show in 1986, so he assigned Mr. Samorn Pleesak as a band leader. Mr. Samorn Pleesak had taught and trained people in the community to have income from Pramothai performance. Moreover, he had a chance to show in important event s domestically and internationally. He was also a wisdom teacher to teach a process of Pramothai production, puppet methods, songs, songs for institutes to be methods for designing learning active materials effectively. Nonetheless, the designed product for enriching values according to creative economics from the puppet play included cups, bags with Pramothai patterns which can offer incomes for Pramothai.
Keywords: Pramothai, cultural capital, creative economics

บทนำ

การละเล่นแบบแสดงเงา (Shadow play) เป็นการละเล่นที่มีความเป็นมาอย่างยาวนานและมีการเล่นแพร่หลาย การศึกษาประวัติความเป็นมาของการละเล่นแบบนี้ ปัจจุบันนักวิชาการยังหาข้อสรุปมิได้ อย่างไรก็ตาม พบว่า การละเล่นชนิดนี้มีแพร่หลายในเอเชียอาคเนย์และมีส่วนวัฒนธรรมของอินเดียร่วมอยู่ด้วย (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2522) หนังตะลุงหรือหนังเงา เป็นการแสดงที่ควบคู่กับพัฒนาการของมนุษย์แหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ในโลกโบราณ เช่น กรีก อียิปต์ จีน และอินเดีย ล้วนปรากฏหลักฐาน

ของการแสดงประเภทนี้ทั้งสิ้น หากกล่าวถึงเฉพาะอารยธรรมอินเดีย สันนิษฐานว่า มีการแสดงหนังเงาในอินเดียมานานก่อนหน้าสมัยพุทธกาล ทั้งนี้ เพราะว่าในพระไตรปิฎก หมวดว่าด้วยมหาศีล พระพุทธองค์ทรงห้ามพระภิกษุดูการละเล่นหลายอย่าง และหนึ่งในนั้นก็คือ “การชักเชิดเล่นเงา” การเล่นเงานี้มีที่มาจากการขับโศลกบูชาพระผู้เป็นเจ้าของอินเดียโบราณ หรือการบวงสรวงพระอิศวรในศาสนาพราหมณ์ โดยการตัดรูปหนังเป็นองค์แทนพระผู้เป็นเจ้าปักไว้หน้าแท่นบูชา และเชิดหนังเพื่อแสดงการรับรู้พระผู้เป็นเจ้า ชาวอินเดียโบราณเรียกการแสดงหนังเงาว่า “ฉายานาฏกะ” แปลว่า เงาหรือโครงรูปแห่งละคร สันนิษฐานว่า การแสดงหนังเงาจากอินเดียแพร่กระจายสู่อาณาจักรต่าง ๆ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กว่า 1,900 ปี โดยเข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมของอารยธรรมอินเดียอื่น ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต กฎหมายพระมนูธรรมศาสตร์ แนวคิดเรื่องกษัตริย์คือสมมุติเทพ เป็นต้น (สุริยา สมุทคุปติ์และคณะ, 2535) จากการแพร่กระจายดังกล่าว จึงทำให้หนังประโมทัยมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมพื้นบ้านของหลากหลายพื้นที่เข้าด้วยกัน

หนังประโมทัยหรือในภาษาถิ่นอีสานเรียกว่า “หนังบักตื้อ” เป็นการแสดงที่มีความหลากหลายของศาสตร์และศิลป์ เช่น ภาษา วรรณกรรม ดนตรี ศิลปะ เป็นต้น ซึ่งการแสดงดังกล่าวบูรณาการผ่านวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน พบมากในพื้นที่อุบลราชธานี ยโสธร และร้อยเอ็ด หนังประโมทัยมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนั้น คือการนำเอาหมอลำกับหนังตะลุงมาผนวกเข้าด้วยกัน โดยที่ตัวเอก ตัวพระ ตัวนาง หรือตัวที่แสดงเป็นเจ้าพูดภาษากลาง ส่วนตัวตลก เหล่าเสนาอำมาตย์ พูดภาษาถิ่นอีสาน เรื่องที่นำมาแสดงเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น สังข์ศิลป์ชัย การะเกด ผาแดงนางไอ่ ท้าวก่ำกาดำ รวมทั้งรามเกียรติ์ เป็นต้น คณะหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี บ้านแต้ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ในปัจจุบันมีนายสมร พลีศักดิ์ เป็นหัวหน้าคณะที่มีความสนใจในเรื่องของการแสดงรูปแบบนี้ จึงได้นำมาประยุกต์ปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์การแสดงให้มีลักษณะประจำท้องถิ่นอีสาน ดำเนินบทโดยใช้วิธีการพากย์และบทเจรจาเป็นกลอนบทละคร นอกจากนี้ นายสมร พลีศักดิ์ ยังได้นำประสบการณ์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ สร้างสรรค์ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมในด้านการแสดงหนังประโมทัย ให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังใช้พื้นที่ในชุมชนดังกล่าวพัฒนาส่งเสริมนักแสดงหนังประโมทัยรุ่นใหม่มาอย่างต่อเนื่อง

หนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี ถือได้ว่าเป็นคณะที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมในภาคอีสานในหลายท้องที่ ทั้งนี้ ทางคณะได้มีการประยุกต์เอาเพลงพื้นบ้านอีสานประเภทหมอลำเข้ามาร่วมในการแสดง และยังนำเครื่องดนตรีสากลประเภท กลองชุด คีย์บอร์ด เบส และดนตรีพื้นบ้านอีสานประเภท แคน โหวด มาบรรเลงประกอบการแสดง เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมชาวอีสาน ซึ่งส่วนใหญ่นิยมการฟังหมอลำ (สมร พลีศักดิ์, 2564) นอกจากเครื่องดนตรีดังกล่าว ยังมีเครื่องดนตรีไทย ได้แก่ ระนาด ฉิ่ง ฉาบ และกลองตุ้มซึ่งมีลักษณะการตีคล้ายกับหน้าทับของกลองทัด มาเป็นเครื่องดนตรี ที่ส่วนใหญ่ใช้ประกอบการเชิดหนังก่อนจะเข้าสู่บทร้องและเจรจาของตัวละครฝ่ายพระ อีกทั้งหนังประโมทัยคณะประกาศสามัคคี ยังมีบทร้องในการดำเนินเรื่องที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะทำนอง

ของบทร้องนั้น เป็นทำนองที่มีความงดงามในเรื่องของการใช้ภาษา ที่สามารถโน้มน้าวอารมณ์ให้ผู้ชมเกิดความสนใจน่าติดตาม และเสริมให้ตัวละครในแต่ละตัวมีความโดดเด่นสมบทบาท (ธวัชชัย ศิลปโชค, 2554) แต่ในปัจจุบัน การแสดงหนังประโมทัยได้ถูกลดความสำคัญลงเป็นอย่างมาก คณะแสดงต่าง ๆ มีงานแสดงลดลง เนื่องจากการกระแสความนิยมในการแสดงดนตรีรูปแบบใหม่มีเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ในสถานการณ์ของโรคโควิด 19 ทำให้ในหลายพื้นที่ไม่สามารถจัดกิจกรรมที่มีการรวมตัวของผู้คนในชุมชนได้ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า หากสามารถพัฒนาหนังประโมทัยให้มีความหลากหลายทั้งด้านการวิชาการและด้านเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจ นำทุนทางวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อการพัฒนาต่อยอดการแสดงให้มีมูลค่าและคุณค่าเพิ่มในเชิงผลิตภัณฑ์จะสามารถทำให้การแสดงหนังประโมทัยได้รับความสนใจผู้คนมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างฐานรายได้ให้กับชุมชุนและเป็นการเพิ่มศักยภาพให้พื้นที่ในท้องถิ่นอีกด้วย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นงานวิจัยที่มุ่งพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นและบูรณาการด้านสื่อการสอน รวมถึงพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับหนังประโมทัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อส่งเสริมแนวทางการพัฒนาสื่อการเรียนรู้หนังประโมทัยร่วมกับหลักสูตรในท้องถิ่น
3. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับเพิ่มมูลค่าหนังประโมทัยตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ออกแบบวิธีการดำเนินการวิจัยโดยศึกษาประวัติความเป็นมาต่าง ๆ ของหนังประโมทัย สร้างความเข้าใจสู่แนวทางการพัฒนาสื่อการสอนในท้องถิ่น เกิดการสืบทอดความรู้ในสถานศึกษาโดยผ่านแหล่งเรียนรู้หนังประโมทัย การศึกษารูปแบบลวดลายหนังประโมทัย ดนตรี วรรณกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างมูลค่าผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้เกิดรายได้ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษางานวิจัยต่าง ๆ เพื่อวางกรอบแนวทางการวิจัย
2. ศึกษาพื้นที่หนังประโมทัยที่ทำการศึกษาด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนาม
3. ถอดบทเรียนหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคีบูรณาการสู่การเรียนการสอนในห้องเรียน
4. พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ด้วยการสนทนากลุ่ม
5. เพิ่มมูลค่าให้ชุมชนและคณะหนังประโมทัยที่ทำการศึกษา

ขอบเขตพื้นที่ คือ หนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี บ้านแต้ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคณะหนังประโมทัยที่มีผลงานต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ และเป็นคณะที่ได้ความนิยมในจังหวัดร้อยเอ็ด

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งประกอบด้วยผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้เกี่ยวข้องกับหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึก สำรวจ สังเกตแบบมีส่วนร่วม สนทนากลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมถึงออกแบบพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ในชุมชน และสร้างองค์ความรู้ผ่านกระบวนการหลักสูตรท้องถิ่น โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และสะท้อนองค์ความรู้ให้กับคณะหนังประโมทัยที่ทำการศึกษาข้อมูล พัฒนาผลิตภัณฑ์กลับคืนสู่ชุมชน รวมถึงนำองค์ความรู้ที่ได้ถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจด้วยกระบวนการอบรมจัดสัมมนา

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ครั้งนี้ เป็นงานวิจัยที่ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด แนวทางการจัดทำสื่อการสอน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับหนังประโมทัยโดยใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยศึกษาจะนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

1) การศึกษากระบวนการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด

หนังประโมทัยอีสาน มีชื่อเรียกที่ต่างกันไป เช่น หนังปราโมทัย หนังประโมทัย หนังบักตื้อหรือหนังบักป่องบักแก้ว สองชื่อหลังนี้มาจากชื่อของรูปตัวตลกเอกของเรื่อง การแสดงหนังประโมทัยเกิดขึ้นจากการแผ่ขยายวัฒนธรรมหนังตะลุงของภาคใต้ มายังพื้นที่ภาคอีสาน จากการที่คนอีสานเดินทางไปทำงานต่างถิ่น หรือค้าขายยังต่างถิ่น เช่น นายฮ้อยที่นำคณะต้อนวัวควายไปขายยังภาคกลาง และนำแรงงานอีสานไปรับจ้างทั่วไป ได้พบเห็นหนังตะลุงชอบจึงคิดนำมาดัดแปลงให้เข้ากับสิ่งที่ตนชอบคือ “หมอลำ” โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงจนเป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่นั่นคือ การนำหมอลำกับหนังตะลุงมาแสดงรวมกัน (มนตรี โคตรคันทา, 2564) องค์ประกอบของการแสดงหนังประโมทัยที่สำคัญคือ ผู้เชิดตัวหนัง โรงและจอหนัง บทพากย์บทเจรจา ดนตรีประกอบ ตลอดจนแสงเสียงที่ใช้ในการแสดง นิยมแสดงเรื่อง รามเกียรติ์ แต่ต่อมามีการประยุกต์นำวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมาแสดงด้วย เช่น สังข์ศิลป์ชัย จำปาสี่ต้น ท้าวก่ำกาดำ ขูลูนางอั้ว เป็นต้น การแสดงหนังประโมทัยเรื่องในวรรณคดีอีสานนั้น จะแสดงเหมือนหมอลำผสมหนังตะลุง คือ ตัวพระ แม้จะพากย์และเจรจาเป็นภาษาไทยกลาง แต่ก็สามารถร้องหมอลำได้ด้วย ตัวนาง เล่นแบบหมอลำเจรจาด้วยภาษาอีสาน การเล่นลักษณะนี้พบได้ทางจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น ร้อยเอ็ด ยโสธร และอุบลราชธานี

หนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี เมื่อแรกเริ่มยังไม่มีคณะหนังประโมทัยบ้านแต้นั้น บริเวณพื้นที่ใกล้เคียงมีการเล่นหนังประโมทัยมาก่อน ได้แก่ หนังประโมทัย บ้านหนองดู่ ตำบลธงธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้มีผู้สนใจรวมตัวกันจัดตั้งคณะและเชิญนายหนูชน ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะหนังประโมทัย บ้านหนองดู่ มาเป็นผู้ฝึกสอนให้ เมื่อปี พ.ศ. 2489 โดยครั้งนั้นได้ตั้งเป็นคณะหนังประโมทัยขึ้นในคณะบ้านแต้ โดยมอบให้นายหนู สุระเสน ซึ่งเป็นคนในบ้านแต้ เป็นหัวหน้าคณะ (สมร พลีศักดิ์, 2564) การเรียนในสมัยก่อนนั้นเป็นแบบมุขปาฐะหรือท่องจำกันมาด้วยปากเปล่า เป็นระบบที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย เพราะทำให้ลูกศิษย์จำได้ง่ายกว่าการเรียนเพลงแบบใช้ระบบโน้ต ซึ่งในสมัยก่อนมีความยุ่งยาก โดยครูผู้สอนจะปฏิบัติให้ดูก่อนจึงจะให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตามครูผู้สอน การเรียนลักษณะนี้ยังเป็นการทำให้ลูกศิษย์เกิดแรงบันดาลใจในการเล่นดนตรีไทยอีกด้วย เพราะลูกศิษย์ได้เห็นเทคนิคการของครูผู้สอนด้วย (ธนวัฒน์ บุตรทองทิม, อนุวัฒน์ บุตรทองทิม และอำนาจ ถามะพันธ์, 2563) ภายหลังจากนั้นไม่นาน คณะหนังประโมทัยบ้านหนองดู่ ได้เลิกแสดงและยุบคณะตัวเองลง ขณะนั้นนายประกาศ กินะเซ็ง พื้นเพเดิมเป็นคนในชุมชนแถววัดคุ้ม อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เป็นสมาชิกของหนังประโมทัยบ้านหนองดู่ ได้มาร่วมกับคณะหนังประโมทัยบ้านแต้ และต่อมานายหนู สุระเสน หัวหน้าหนังประโมทัยบ้านแต้ ได้เสียชีวิตลง คณะจึงได้มอบให้นายประกาศ กินะเซ็ง เป็นหัวหน้าคณะ โดยในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมีคนนิยมหนังประโมทัยกันมาก ทำให้มีคนว่าจ้างแสดงตามงานต่าง ๆ มากมาย และในปี พ.ศ. 2505 ทางคณะจึงได้ตั้งคณะขึ้นมาอีกหนึ่งคณะเรียกกันว่าวงเล็ก และใช้ชื่อวงว่า “คณะประกาศสามัคคี” โดยฝึกสอนให้ผู้ที่สนใจในขณะนั้น ส่วนมากจะเป็นวัยรุ่นอายุราว ๆ 21 - 23 ปี ส่วนวงใหญ่ส่วนมากจะเป็นผู้มีอายุมาก ต่อมานายประกาศได้เสียชีวิตลง วงใหญ่ในตอนนั้นจึงเหลือเพียง นายนวล พลคามและนายลาน บุตรโคตร จึงได้หารือกันเพื่อรวมกันกับวงเล็กและมอบหมายให้นายนวลขึ้นเป็นหัวหน้าคณะหนังประโมทัย (ธวัชชัย ศิลปโชค, 2554) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2529 นายนวล พลคาม มีปัญหาทางด้านสุขภาพไม่สามารถเดินทางไปทำการแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ได้ดังเดิม จึงแต่งตั้งมอบหมายให้นายสมร พลีศักดิ์ (ขณะนั้นมีอายุได้ 45 ปี) ขึ้นเป็นหัวหน้าคณะหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคีแทนตน เนื่องจากเล็งเห็นว่านายสมร พลีศักดิ์ เป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบ ความเชี่ยวชาญด้านการแสดงหนังประโมทัย มีภาวะผู้นำสูงกว่าผู้อื่นในคณะ นายนวล พลคาม ตำแหน่งหัวหน้าคณะหนังประโมทัย จึงมีนายสมร พลีศักดิ์ เป็นผู้สืบทอดตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยนายสมร พลีศักดิ์ เป็นนักแสดงที่เริ่มฝึกเรียนหนังประโมทัยในช่วงการก่อตั้งคณะประกาศสามัคคีในปี พ.ศ. 2505 เป็นหนึ่งในนักแสดงหลักของคณะ ทำหน้าที่เป็นคนพากย์และคนเชิดหนังหลักของคณะประกาศสามัคคีในช่วงเวลานั้น และได้เริ่มเรียนการแสดงหนังประโมทัยจากนายนวล พลคาม เป็นคนแรกซึ่งนายนวลนั้นเป็นนักแสดงผู้มีฝีมือการพากย์ การบรรเลงดนตรีและการเชิดหนังที่ถือได้ว่าอยู่ในระดับชั้นครูคนหนึ่ง ทำให้นายสมร พลีศักดิ์ ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงหนังประโมทัยมาจากครูผู้มีฝีมือตั้งแต่เริ่มต้น ภายหลังจากที่นายสมร พลีศักดิ์ ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้านั้นคณะประกาศสามัคคีได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ในช่วงนั้นคณะหนังประโมทัยมีสมาชิกในวงจำนวน 6 คน โดยแบ่งหน้าที่กัน คือ ตีกลอง 1 คน ตีระนาด 1 คน ตี

ฉิ่ง 1 คน เชิดตัวหนัง 3 คน ในช่วงปี พ.ศ. 2534 - 2535 การแสดงหมอลำในขณะนั้นได้เกิดหมอลำซิ่งซึ่งประยุกต์มาจากหมอลำกลอน ซึ่งทางคณะหนังประโมทัยจึงได้พัฒนานำหมอลำซิ่งมาเพิ่มในการแสดง

ตลอดระยะเวลาการทำหน้าที่หัวหน้าคณะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นายสมร พลีศักดิ์ ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตนเองมีทางด้านศิลปวัฒนธรรม การแสดงหนังประโมทัยให้แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษามาแล้วเป็นจำนวนหลายรุ่น ได้แก่ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ทำให้ผู้เรียนสามารถแสดงได้ตามต้นแบบการแสดงพื้นบ้านหนังประโมทัย ส่งผลให้หนังประโมทัยเป็นที่รู้จักแพร่หลายในด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ทุนทางด้านวัฒนธรรมสู่ท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2552 นายสมร พลีศักดิ์ ได้ถ่ายทอดการแสดงหนังประโมทัยให้กับคณะ ส.มะลิบ้านลาด ตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้ผู้คนในชุมชนนั้นได้ประกอบอาชีพ สามารถสร้างรายได้จากการแสดงหนังประโมทัยเป็นอาชีพได้ คณะหนังประโมทัยของนายสมร พลีศักดิ์ ได้มีการรับเชิญจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนไปร่วมแสดงร่วมเป็นวิทยากรอบรมสาธิตอยู่เสมอ เกียรติประวัติอันสูงสุดของชีวิตคือการได้แสดงหนังประโมทัยต่อหน้าพระพักตร์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เข้าร่วมแสดงในงานมหกรรมรามเกียรติ์ เมื่อปี พ.ศ.2533 ณ หอประชุมศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2562 เข้าร่วมการแสดงมหรสพสมโภช เนื่องในโอกาสมหามงคลพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ได้ถูกรับเชิญจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ร่วมเดินทางแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมต่างประเทศ ในงานเทศกาลวิถีชีวิตชาวบ้าน สถาบันสมิธโซเนียน เรื่อง แม่น้ำโขง : เชื่อมสายใยวัฒนธรรม ณ กรุงวอชิงตัน ดีซี ประเทศสหรัฐอเมริกา (สมร พลีศักดิ์, 2563)

รูปภาพที่ 1 นายสมร พลีศักดิ์ หัวหน้าคณะหนังประโมทัย “ประกาศสามัคคี”
ที่มา : ธนวัฒน์ บุตรทองทิม, 2564

2) การส่งเสริมแนวทางการพัฒนาสื่อการเรียนรู้หนังประโมทัยร่วมกับหลักสูตรในท้องถิ่น

หนังประโมทัย นอกจากจะเป็นการแสดงที่สำคัญของท้องถิ่นเพื่อความบันเทิงในภาคอีสานแล้ว ปัจจุบัน ยังพบว่า มีการพัฒนาบูรณาการให้เข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนในระดับการศึกษาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงอุดมศึกษา สำหรับบทบาทที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้อีกประการหนึ่งของหนังประโมทัยคณะประกาศสามัคคี คือ การที่หัวหน้าคณะหนังนั้นได้รับเกียรติให้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการปฏิรูปประเทศไทย ซึ่งจัดให้มีการประชุมระดมความคิดเพื่อแก้ปัญหาทางสังคมโดยใช้สื่อการแสดงพื้นบ้านเป็นเครื่องมือ ในครั้งนี้ได้จัดการประชุมขึ้นในวันที่ 14 มกราคม 2554 ณ จังหวัดขอนแก่น โดยถือได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญเป็นอย่างมากที่ทางคณะกรรมการได้เล็งเห็นความสำคัญถึงบทบาทของศิลปินพื้นบ้าน ที่จะได้พัฒนาเพื่อยกระดับจิตใจประชาชน เพื่อให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมในระดับประเทศ (ธวัชชัย ศิลปโชค, 2554) โดยหนังประโมทัยนั้นสามารถพัฒนารูปแบบสื่อต่าง ๆ ได้ตามยุคสมัย และสามารถเข้าถึงผู้คนได้ในทุกช่วงวัย ด้วยกลวิธีกระบวนการสอนต่าง ๆ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการอบรมให้ความรู้กับนักศึกษาในหลักสูตร และได้นำแนวความรู้ไปบูรณาการกับหลักสูตรในสถานศึกษาท้องถิ่น บางสถานศึกษาได้จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ชมหนังประโมทัย ซึ่งครูผู้สอนก็ได้สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) นอกจากนี้ ยังให้นักเรียนมีโอกาสได้เชิดหุ่นหนังประโมทัยด้วยตนเอง บางสถานศึกษาได้จัดทำสื่อทำมือเกี่ยวกับหนังประโมทัยในรายวิชานาฏศิลป์ ซึ่งสร้างความสนุกและสอดแทรกความรู้ได้ โดยที่ผู้เรียนไม่มีความเบื่อหน่าย เป็นสื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ต่อยอดความคิดสร้างสรรค์เพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ พัฒนาทักษะโดยเน้นกิจกรรมทางด้าน Active Learning สร้างจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ยังฝึกทักษะด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ช่วยพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยของผู้เรียนอีกด้วย

รูปภาพที่ 2 การอบรมด้านสื่อการสอนหนังประโมทัย โดยนายสมร พลีศักดิ์
ที่มา : ธนวัฒน์ บุตรทองทิม, 2564

รูปภาพที่ 3 นักเรียนบ้านโนนแต้ชมการแสดงหนังประโมทัยในโรงเรียน
ที่มา : โรงเรียนบ้านโนนแต้, 2564

3) การออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับเพิ่มมูลค่าหนังประโมทัยตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

หนังประโมทัยคณะประกาศสามัคคีนั้น จะแสดงเรื่องรามเกียรติ์เพียงเรื่องเดียว และตอนที่นิยมนำมาแสดงมากที่สุดก็คือ ตอนศึกไมยราพสะกดทัพ ซึ่งเป็นตอนที่ฝ่ายพระรามจะยกทัพออกไปรบกับฝ่ายทศกัณฑ์ เพื่อไปแย่งชิงเอาตัวนางสีดา ผู้ซึ่งเป็นมเหสีของพระรามนั้นกลับมาจากทศกัณฑ์ ก่อนเริ่มการแสดงนั้น จะมีการประกาศบอกเรื่องที่จะแสดงก่อนทุกครั้ง โดยมีตัวปลัดตื้อซึ่งเป็นโฆษกประจำคณะออกมาประกาศทักทายท่านผู้ชมเป็นภาษาใต้สำเนียงอีสาน หลังจากที่ปลัดตื้อออกมาประกาศเรื่องที่จะแสดงแล้ว ก็จะมีการปล่อยตัวนางระบำโป้ออกมาเต้นโชว์ คู่กับตัวตลกประจำคณะ ขณะที่มีการเต้นโชว์ของนางระบำโป้นั้นก็จะมีการบรรเลงดนตรีประกอบ เป็นประเพลงลูกทุ่งหมอลำ การเต้นโชว์ของนางระบำโป้นั้นจริง ๆ แล้วไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินเรื่องที่จะแสดงแต่อย่างใด เนื่องด้วยปัจจุบันหมอลำซิ่งกำลังเป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในภาคอีสาน จึงทำให้ทางคณะได้ปรับปรุงรูปแบบการแสดงให้เป็นที่น่าติดตามชมมากยิ่งขึ้น (ธวัชชัย ศิลปโชค, 2554) จากข้อมูลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้นำเสนอรูปแบบการสร้างสินค้าโดยให้มีลวดลายประกอบเป็นตัวหนังประโมทัย และได้ดำเนินการจัดทำแบบผลิตภัณฑ์สินค้าจำนวน 2 ชิ้น ได้แก่ กระเป๋าผ้าและแก้วกาแฟให้เป็นลวดลายการแสดงเรื่องรามเกียรติ์เพียงเรื่องเดียว เนื่องจากเป็นเรื่องที่มีการแสดงจำนวนมากที่สุด

รูปภาพที่ 4 แนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าที่ระลึก
ที่มา : ธนวัฒน์ บุตรทองทิม, 2564

จากการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าจำนวน 2 ชิ้น ได้แก่ แก้วกาแฟและถุงผ้า ผ่านแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมของหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ด้วยกระบวนการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และนำมาผลิตเป็นสินค้าที่มีความสวยงามคงทน ราคาที่ต้นทุนต่ำ โดยกระเป๋าผ้าที่มีลวดลายเฉพาะ สามารถจำหน่ายได้ใบละ 20 - 25 บาท โดยต้นทุนขึ้นกับจำนวนการสั่งผลิต และแก้วกาแฟมีราคา 80 - 100 บาท ซึ่งราคาต้นทุนดังกล่าวขึ้นกับจำนวนการผลิตเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการผลิต ยังจำเป็นจะต้องใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่มีคุณภาพสูงในการผลิต จากการสอบถามร้านที่รับผลิตแก้วกาแฟและถุงผ้าร้านภูภามชอร์ป ผู้ผลิตและจำหน่ายการสกรีนของที่ระลึก ทราบว่าอุปกรณ์ในชุดการผลิตต้นทุน 20,000 - 30,000 บาท โดยจะสามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูงได้ ทั้งนี้ ไม่รวมกับแก้วหรือถุงผ้าที่นำมาสกรีน โดยหากมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ แล้ว จะต้องมีความรู้ในการใช้โปรแกรมแต่งภาพในระดับดีด้วย

รูปภาพที่ 5 ผลิตภัณฑ์สินค้าที่ระลึก
ที่มา : ธนวัฒน์ บุตรทองทิม, 2564

อภิปรายผล

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นการวิจัยในภาคสนามเป็นหลักสำคัญ ผ่านกระบวนการสร้างแหล่งเรียนรู้หนังประโมทัยในชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่ในการเรียนและเป็นแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่หนังประโมทัย การแนวทางพัฒนาสื่อการเรียนรู้หนังประโมทัยร่วมกับหลักสูตรในท้องถิ่น และการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าหนังประโมทัยตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สอดคล้องกับศิริพร ขีปนวัฒนา กล่าวว่าแหล่งการเรียนรู้หมายถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศหรือแหล่งประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งยังสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ซึ่งแหล่งเรียนรู้หนังประโมทัยดังกล่าวนี้ ได้เป็นการสนับสนุนให้ผู้สนใจได้เข้ามาหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ด้านบทบาทหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี มีการใช้ไหวพริบในเรื่องของบทเพลง บทกลอนและการเชิดตัวหนัง (ศิริพร ขีปนวัฒนา, 2548) สอดคล้องกับวิชา เชาว์ศิลป์ ได้ศึกษาทางด้านเกี่ยวกับดนตรีประกอบหนังตะลุงโดยสรุปว่า บทบาทของดนตรีหนังตะลุงมีความสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ของทำนอง ลีลา อารมณ์และความรู้สึกให้สอดคล้องกับบทตอนและสถานการณ์ของการแสดง โดยนักดนตรีจะต้องมีความรู้ในเรื่องกลอนหนังตะลุง เพื่อที่จะสามารถดัดแปลง ตัดทอน และการใส่อารมณ์ดนตรีที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้ไหวพริบ ปฏิภาณหรือการ “ด้น” ทำนองดนตรี (วิชา เชาว์ศิลป์, 2545) รวมถึงสอดคล้องกับชุมเดช เดชภิมล ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องหนังประโมทัย ในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยสรุปองค์ประกอบหนังประโมทัยซึ่งประกอบด้วย ตัวหนัง โรงหนัง ผู้เชิด บทพากย์ บทเจรจา ดนตรีประกอบตลอดจนแสงเสียงที่ใช้ในการแสดง (ชุมเดช เดชภิมล, 2531) นอกจากนี้สอดคล้องกับธวัชชัย ศิลปโชค

ที่มีผลการวิจัยพบว่า เครื่องดนตรีและวงดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงประกอบในการดำเนินเรื่อง ได้แก่ ระนาด กลองตุ้ม ฉิ่งและฉาบ ส่วนเครื่องดนตรีและวงดนตรีที่ไม่เกี่ยวกับการดำเนินเรื่องนั้น ได้แก่ แคน โหวด คีย์บอด เบส และกลองชุด ซึ่งมีการบันทึกบทเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการดำเนินเรื่องด้วยระบบโน้ตสากล ได้แก่ เพลงออกฤาษี เพลงปลัดตื้อ และเพลงเชิด ส่วนเพลงที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องที่แสดงนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงลูกทุ่งหมอลำ โดยบรรเลงสลับกับการดำเนินเรื่อง ทั้งนี้ เพื่อทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน บทร้อง และบทเจรจาดัดแปลงมาจากเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งหัวหน้าคณะคนแรกเป็นผู้เรียบเรียงบทร้องและบทเจรจาให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมชาวอีสาน บทร้องของตัวพระและตัวยักษ์จะพูดเป็นภาษาไทยกลาง แต่ตัวตลกจะพูดเป็นภาษาถิ่นอีสาน โดยมักจะสอดแทรกมุขตลกให้เข้ายุคสมัยตลอดทั้งเรื่อง ส่วนกลอนที่ใช้ในบทพากย์ส่วนมากหรือโดยทั่วไป จะเป็นกลอนแปดและกลอนหก คือ เป็นกลอนแปดที่อยู่ในรูปกลอนบทละคร แต่ไม่เคร่งครัดในแบบแผนเหมือนกลอนบทละครภาคกลาง (ธวัชชัย ศิลปโชค, 2554)

ในส่วนของการสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมรายได้ โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการสร้างสินค้า โดยให้มีลวดลายประกอบเป็นตัวหนังประโมทัยมาปรับใช้เพื่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของคณะแสดงและของชุมชน โดยมีรูปแบบตัวหนังและข้อมูลพื้นที่ชุมชนในผลิตภัณฑ์นั้น ๆ สอดคล้องกับอมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์ ที่ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยมุ่งศึกษาแนวทางและการส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวหลักเศรษฐกิจพอเพียงและเพื่อสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน เพิ่มความหลากหลายและสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงและใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบประเมินความพึงพอใจ การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีประชาคม และการถ่ายทอดเทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการทำงานจากการมีส่วนร่วมที่ร่วมกันเสนอความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน ได้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มบรรจุภัณฑ์ กลุ่มผลิตภัณฑ์ และกลุ่มผลิตสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์ ความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับมากที่สุด (อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, 2557)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าและเก็บข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ และลงพื้นที่ภาคสนามสถานที่แหล่งข้อมูล โดยใช้กระบวนการสำรวจ สังเกต บันทึกเสียง บันทึกภาพและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง วางกรอบแนวทางการวิจัย ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย จากนั้นได้ทำการศึกษาข้อมูลของหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี ในด้านประวัติความเป็นมา การอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้กลไกด้านทุนทางวัฒนธรรมทุนต่าง ๆ มีการเผยแพร่ทั้งในระดับ

ชุมชน ระดับชาติและระดับนานาชาติสำคัญ ๆ เช่น การแสดงมหรสพสมโภช เนื่องในโอกาสมหามงคลพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. 2562 พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 จัดโดยสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร การแสดงเผยแพร่ด้านศิลปวัฒนธรรมต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2550 ในงานเทศกาลวิถีชีวิตชาวบ้าน จัดโดยสถาบันสมิธโซเนียนประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีนิสิต นักศึกษาทำการค้นคว้าวิจัย ทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ทำให้นายสมร พลีศักดิ์ เป็นที่รู้จักมาในแวดวงการศึกษามาโดยตลอด ซึ่งถือว่าเป็นผู้ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมในทางวิชาการได้อย่างดียิ่ง

ด้านการพัฒนารูปแบบสื่อการสอน ปรากฏพบการนำหนังประโมทัยไปใช้ในการเรียนการสอนสำหรับโดยบูรณาการกับหลักสูตรในสถานศึกษาในท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาพื้นที่บ้านของตนเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งค้นคว้าภูมิปัญญาด้านการแสดงหนังประโมทัยสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจต่าง ๆ โดยสื่อที่ปรากฏมากที่สุดเป็นในด้านของการจัดนิทรรศการ การสอนเชิดหุ่น การทำตัวหนังและนำมาแสดงเรื่องราวสอดแทรกความรู้ต่าง ๆ การบันทึกการแสดงเพื่อใช้เป็นสื่อการสอนตามหน่วยงานที่มาขอข้อมูล นอกจากเป็นวิทยากรตามสถาบันการศึกษาที่ได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรแล้ว ยังมีกลุ่มชาวบ้านซึ่งอยู่คนละหมู่บ้านได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการแสดงหนังประโมทัย ได้ว่าจ้างให้ไปเป็นผู้ฝึกสอนการแสดงหนังประโมทัยเพิ่มเติมด้วย

ด้านของการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดสินค้าผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับหนังประโมทัย ซึ่งการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากทรัพยากรท้องถิ่นในชุมชนที่เพื่อเพิ่มรายได้นั้น คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญเกี่ยวกับการนำลวดลายของของตัวละครในหนังประโมทัยมาพัฒนาเป็นกระเป๋าผ้าและแก้ว โดยได้ความรู้จากการถอดบทเรียนการสร้างของที่ระลึกที่มีราคาต้นทุนต่ำและใช้ประโยชน์ได้จริง รวมถึงเป็นการประชาสัมพันธ์หนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคีในสินค้าชิ้นนั้นไปด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาวิจัย มีดังนี้

1) ผู้เกี่ยวข้องในระดับภาครัฐในระดับหน่วยงานพื้นที่ควรจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่สำคัญในการจัดทำสินค้า เช่น เครื่องสกรีนแก้ว เครื่องเพนท์ วัสดุที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ให้กับกลุ่มผู้มีความสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชน เพิ่มความหลากหลายและเพิ่มพื้นสถานที่ในการแสดงสินค้าต่าง ๆ ให้มากขึ้น

2) ควรมีการอบรมองค์ความรู้ให้แก่ผู้สนใจชุมชนเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกิดความตระหนักและหวงแหนหนังประโมทัยอันเป็นมรดกของชุมชน ซึ่งจะเกิดประโยชน์ในด้าน Soft power ทั้งในเชิงรายได้และเป็นแหล่งท่องเที่ยงทางวัฒนธรรมต่อไป

3) ควรมีการพัฒนาสถานที่บริเวณบ้านของหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สมบูรณ์ทั้งในด้านการเอกสารและเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้ทันสมัยยิ่งขึ้น

4) ผลสรุปจากการวิจัยครั้งนี้จะช่วยให้การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังประโมทัยมีความชัดเจนด้านเนื้อหาขององค์ประกอบต่าง ได้แก่ การทำตัวหนัง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง คุณลักษณะทางดนตรี ขั้นตอนการแสดง อันจะเป็นแนวทางเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดแก่ชนรุ่นหลัง สถาบันการศึกษาควรให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ชุมเดช เดชภิมล. (2531). หนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด. ใน *ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ธนวัฒน์ บุตรทองทิม, อนุวัฒน์ บุตรทองทิม และอำนาจ ถามะพันธ์. (2563). กระบวนการจัดการเรียนและการพัฒนาวงดนตรีไทยสู่ความเป็นเลิศ : กรณีศึกษาวงดนตรีไทยโรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช. *ผลงานวิจัยที่นำเสนอในที่ประชุมวิชาการ. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 7. พฤษภาคม 2563*, นครราชสีมา : วิทยาลัยนครราชสีมา.

ธวัชชัย ศิลปโชค. (2554). หนังประโมทัยคณะประกาศสามัคคี บ้านแต้ ตำบลธวัชบุรี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. ใน *ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

มนตรี โคตรคันทา. (2564). หนังประโมทัย : อัตลักษณ์อีสาน. เรียกใช้เมื่อ 18 กันยายน 2564 จาก https://www.isangate.com/new/khmer/20-art-culture/acting/156-pramo-tai.html.

วิชา เชาว์ศิลป์. (2545). การศึกษาดนตรีที่ใช้ประกอบการดำเนินเรื่องในหนังตะลุง. ใน *รายงานวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.

ศิริพร ขีปนวัฒนา. (2548). *หลักการศึกษาและหลักสูตร.* เชียงใหม่ : สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สมร พลีศักดิ์. (2563). *แบบเสนอข้อมูลการพิจารณาศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2563.* ม.ป.ท.

สมร พลีศักดิ์. สัมภาษณ์. (7 พฤษภาคม 2564). ความเป็นมาของหนังประโมทัย คณะประกาศสามัคคี. (นายธนวัฒน์ บุตรทองทิม, ผู้สัมภาษณ์)

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2522). *หนังตะลุง.* ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ร่วมกับมูลนิธิเอเชีย.

สุริยา สมุทคุปติ์และคณะ. (2535). *หนังประโมทัยของอีสาน : การแพร่กระจายและการปรับเปลี่ยนทาง วัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน.* คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิยาลัยขอนแก่น.

อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์. (2557). รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ จังหวัดสมุทรปราการตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัยและงานสร้างสรรค์ ราชมงคลธัญบุรี*, 1(2), 126-151.